

Henkilökohtainen apu ja itsestään määräämisoikeus

8.12.2015

Onnensilta, Hyvinkää

- Matti Suontausta
- Lakimies Heta-Liitossa
- Valmistunut Turun yliopistosta jouluna 2013
- Aloittanut Heta-Liitossa syksyllä 2014
- Työtehtävät liittyvät pääsääntöisesti HetaHelp:iin tai työmarkkinatoimintaan

Itsemääräämisoikeus

- Pohtikaa muutaman hengen ryhmissä seuraavia kysymyksiä:
  1. Mitä ajatuksia termi herättää?
  2. Merkitys sillä on sinulle tai miten se näkyy elämässäsi / työssäsi?
  3. Mihin itsemääräämisoikeus mielestäsi perustuu?

Rakenne

- Itsemääräämisoikeuden lakiperuste
- Itsemääräämisoikeus henkilökohtaisen avun päätöksenteossa
- Itsemääräämisoikeus henkilökohtaisen avun malleissa

Oikeuslähteet ja normihierarkia

- Kansainväliset sopimukset
- EU-oikeus
- Perustuslaki
- Lait
- Asetukset
- Lakien esityöt
- Tuomioistuinratkaisut
- Perustuslaki
- Tavalliset lait
- Asetukset
- Alempien viranomaisten antamat oikeussäännöt

Itsemääräämisoikeuden pohja

- Kansainväliset velvoitteet
  - Esimerkiksi YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista
- Suomen perustuslaki
  - PL 19 § Oikeus sosiaaliturvaan
    - *Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.*
  - PL 22 § Perusoikeuksien turvaaminen
    - *Julkisen vallan on **turvettava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.***

Itsemääräämisoikeus henkilökohtaisen avun päättöksenteossa

- Sosiaalihuoltolaki
  - *31 § Asiakkaan kuuleminen ja oikeus saada selvitys eri vaihtoehtoista, 32 § Lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset, 36 § ja 37 Palvelutarpeen arviointi 39 § Asiakassuunnitelma*
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista
  - 8 § Itsemääräämisoikeus ja osallistuminen
    - *Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan.*

Vammaispalvelulaki

- 1 § Lain tarkoitus
  - *Tämän lain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä **elää ja toimia** muiden kanssa **yhtenäisenä yhteiskunnan jäsenenä** sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä.*
- 8 c § Henkilökohtainen apu
  - *Henkilökohtaisen avun tarkoitus on auttaa vaikeavammaista henkilöä **toteuttamaan omia valintojaan***
- 8 d § Henkilökohtaisen avun järjestämistavat
  - *Henkilökohtaisen avun järjestämistavoista päätettäessä ja henkilökohtaista apua järjestettäessä kunnan on otettava huomioon **vaikeavammaisen henkilön oma mielipide ja toivomukset** sekä palvelusuunnitelmassa määritelly yksilöllinen avun tarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan.*

Hallituksen esitys vammaispalvelulaiksi

- Lisäksi esityksen tavoitteena on **vahvistaa vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta** muun muassa kehittämällä palvelujen toteuttamista koskevia menettelytapasäännöksiä siten, että **vammaisen henkilön oma mielipide ja toivomukset sekä yksilöllinen avuntarve ja elämäntilanne otetaan entistä vahvemmin huomioon palveluja ja tukitoimia suunniteltaessa ja niistä päätettäessä**. Tavoitteena on myös lisätä palvelujen ja tukitoimien suunnitelmallisuutta ja niiden saannin joutuisuutta.

Heta-Liiton ehdotukseen uuden vammaispalvelulain 1 §:ksi:

■ 1 § Lain tarkoitus

Tämän lain tarkoituksena on:

1) edistää, turvata ja toteuttaa vammaisen henkilön henkilökohtaista vapautta, **itse määräämisoikeutta**, yksityiselämän suojaa, yhdenvertaisuutta, itsenäistä elämää ja osallisuutta;

2) turvata vammaisten henkilöiden ihmisarvoisen elämän, mukaan lukien sen kulttuurisesti ja historiallisesti määräytyneet ainesosat, edellyttämä välttämätön huolenpito;

3) turvata, että vammaisille henkilöille on saatavilla vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen mukaiset riittävät, turvalliset ja laadukkaat palvelut.

Ryhmätehtävä

- Jos olet ollut mukana henkilökohtaisen avun hakutilanteessa (esim. hakijana tai päätöksentekijänä)
- Onko itsemääräämisoikeus mielestäsi tällöin huomioitu? Onko itsemääräämisoikeus toteutunut?

Henkilökohtaisen avun järjestämistavat ja itse määräämisoikeus

- Työnantajamalli
  - Henkilökohtaisen avun saaja on itse työnantaja
- Palvelusetelimalli
  - Henkilökohtaisen avun saaja ostaa palvelun avun palvelun tuottajalta
- Ostopalvelumalli
  - Henkilökohtainen apu tulee kunnan päättämästä yrityksestä tai kunnan järjestämänä

Työnantajamalli

- Työnantajalla on työlainsäädännön mukainen työnantajan työnjohto-oikeus
- Työnjohto-oikeus tarkoittaa, että työnantajalla on oikeus päättää:
  - Kuka työtä tekee?
  - Mitä työtä tehdään?
  - Missä työtä tehdään?
  - Milloin työtä tehdään?
  - Miten työtä tehdään?

- Työnjohto-oikeutta rajaa:
  - Lainsäädäntö
    - Työturvallisuus velvoitteet
    - Lainvastainen työtehtävä
    - Syrjintäkielto
  - Työsopimus
    - Esim. kirjaukset työajasta ja työtehtävistä
  - Henkilökohtaisen avun päätös
    - Esim. mihin avustajatunteja on myönnetty

Ryhmätehtävä

- Pohtikaa seuraavaa tapausta
  - Työnantajan antamat työtehtävät ovat loppuneet ennen työvuoron päättymistä. Työntekijä ehdottaa työnantajalle, että he leipoisivat pullaa. Työnantaja siis ole tätä ehdottanut.
  - Minkälaisia ajatuksia tämä herättää?

Pohdinta ryhmätehtävästä

- Periaatteessa tilanne vaikuttaa hyvältä, mutta:
  - Työntekijän ei tule olla aloitteellinen, jos työnantaja ei tätä toivo
  - Toisin kuin esim. minulla joka voi työnantajalle ehdottaa juttuja joista esimies päättää ei henkilökohtaisen avun työnantajan pidä joutua pohtimaan työntekijän ehdotuksia tai päättää heti tehdäänkö jotain.

Muut henkilökohtaisen avun mallit

Palveluseteli

- Henkilökohtaisen avun saaja on palvelun ostaja eli kuluttaja
  - Henkilökohtaisen avun saajalla on siis ostajan, ei työnantajan oikeuksia / työnjohdollisia vastuita
  - Kuluttajansuoja
  - Tuottajan vaihtaminen

Ostopalvelu

- Henkilökohtaisen avun saaja on asiakas (ei kuitenkaan ostaja)
  - Itsemääräämisoikeus ei perustu työsuhteeseen tai kuluttajan asemaan
  - Ei työnjohto-oikeutta / työnjohtovastuuta

Erialaisten järjestämistapojen vertailu itsemääräämisoikeuden näkökulmasta

Ryhmätehtävä

- Anna, Tiina ja Mari saavat henkilökohtaista apua
  - Anna on työnantaja
  - Tiina ostaa avun palvelusetelillä
  - Mari saa palvelun yritykseltä kunnan ostama
- Miten heidän asemansa eroaa suhteessa kuntaan, heidän avustajiinsa ja mahdollisuuksiin tehdä valintoja?

Avustajan valinta

- Työnantajamalli:
  - Työnantaja voi valita avustajan
    - Laaja itsemääräämisoikeus, koska mahdollisuus päättää ketä päästää auttamaan / kotiinsa
  - Toisaalta työnantaja voi joutua valitsemaan
    - Asettaa paineita rekrytointiin
    - Onko hakijoita?

Avustajan valinta

- Palveluseteli ja ostopalvelu:
  - Avun saajalla ei ole automaattista oikeutta valita avustajaa vaan avustaja tulee yrityksestä
    - Ei mahdollisuutta valita ketä kotiinsa päästää
  - Toisaalta avun saaja ei joudu tekemään rekrytointi
    - Osaaminen voi olla parempaa

Ryhmätehtävä

- Tarja on tehnyt avustajan kanssa työsopimuksen, jossa työaika on määritelty ma-pe klo 8.00 – 16.00.
- Tarja kuitenkin haluaisi, että avustaja voisi tehdä työtä myös lauantaisin
- Mitä Tarja voi tilanteessa tehdä?

Työsopimus

- Työsopimus on sitova
- Muuttaminen on mahdollista
  1. Sopimalla työntekijän kanssa
  2. Yksipuolisesti, jos työsuhteen irtisanomiseen oikeuttava peruste (olennainen muutos)
  3. Yksipuolisesti direktio-oikeuden nojalla (ei olennainen muutos)

EHTO	PÄÄASIALLINEN MUUTTAMISTAPA	OLENNAISUUDEN KRITTEERIT	MUUTA HUOMATTAVAA
Palkka	Irtisanomis- peruste	Katsotaan yleensä aina olennaiseksi	Myös palkkaustapa, ei pelkästään lopputulos
Työaika	Direktio-oikeus	Ei yleensä katsota olennaiseksi	Poikkeus, jos on nimenomaisesti sovittu tietystä työajasta
Työntekopaikka	Riippuu olennaisuudesta	Sama työssäkäyntialue	Vaihtelee paikka- kunnittain; harvaan asutuilla alueilla edelly- tetään työntekijältä suurempaa joustavuutta
Työtehtävien muutos	Riippuu olennaisuudesta	Työsopimuksen mukaiset tehtävät, ammattitaito, arvostus	
Väliaikainen muutos (hätätilanne)	Direktio-oikeus	Lyhytaikainen muutos voi olla olennainenkin	Perustuu työntekijän lojaliteettivelvoitteeseen

Työsopimuksen merkitys itseääräämisoikeuden kannalta

- Työnantajan onkin syytä miettiä tarkkaan mm.
  - Työaika
  - Työtehtävät
  - Työpaikka
  - Koeaika
  - Työaika
- Muuttaminen on hankalaa!

Itsemääräämisoikeus jokapäiväisessä toiminnassa

- Työnantajalla laaja työnjohtovalta
  - Mm. laaja oikeus päättää työajoista = koska tarvitsee apua
  - Toisaalta työnantajalla on vastuu työaikasäädösten noudattamisesta
- Muissa malleissa työaikojen määrittäminen ei ole yksinomaan avun saajan käsissä
  - Toisaalta eivät ole vastuutkaan

Työsuhteen päättäminen

- Työnantajamalli:
  - Työnantajalla on mahdollisuus päättää työntekijän työsopimus, jos siihen on työsopimuslain mukainen peruste
  - Huonosti työtehtävät hoitava työntekijä on mahdollista vaihtaa
  - Toisaalta työnantajalla on vastuu siitä, että päättämiselle on peruste

Työsuhteen päättäminen

- Palveluseteli ja ostopalvelu:
  - Henkilökohtainen avustaja ei ole työntekijä, joten vaihtaminen ei ole yksin saajan käsissä
  - Toisaalta henkilökohtaisen avun saajalla ei ole riskiä työntekijän työsuhteen päättymisen suhteen

Ryhmätehtävä

- Työnantaja asuu puolionsa ja kahden lapsensa kanssa kotonaan. Hänellä on henkilökohtainen avustaja kotona.
- Työnantajan puoliso antaa välillä työtehtäviä avustajalle.
- Mitä ajatuksia tästä?

Pohdintaa ryhmätehtävästä

- Työnjohto-oikeuden jakaminen
  - Työtehtävien määrääminen?
  - Toteutuuko työturvallisuus?
  - Toteutuuko itsemääräämisoikeus?
    - Kuka päättää?
  - Kunnan päätös?

Yhteenvetona

- Vammaisen henkilö itsemääräämisoikeus on laajasti tunnustettu KV- ja perusoikeus
- Käytännön elämässä itsemääräämisoikeus henkilökohtaisen avun tilanteissa liittyy
  - Henkilökohtaisen avun päätöksentekoon
  - Henkilökohtaisen avun käyttöön
- Yksilöllisyys!

Kiitos mielenkiinnostanne!

